

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

NÔNG THỊ GIANG

**TRUYỆN NGẮN CỦA NGUYỄN HUY THIỆP
NHÌN TỪ SỰ TIẾP NHẬN CỦA NGƯỜI ĐỌC**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ,
VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

THÁI NGUYÊN - 2018

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

NÔNG THỊ GIANG

**TRUYỆN NGẮN CỦA NGUYỄN HUY THIỆP
NHÌN TỪ SỰ TIẾP NHẬN CỦA NGƯỜI ĐỌC**

Ngành: Văn học Việt Nam

Mã ngành: 8.22.01.21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ,
VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS Trương Đăng Dung

THÁI NGUYÊN - 2018

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu nêu trong luận văn là trung thực. Những kết luận khoa học của luận văn chưa từng được ai công bố trong bất kì công trình nào khác.

Tác giả luận văn

Nông Thị Giang

LỜI CẢM ƠN

Sau một thời gian học tập và nghiên cứu, tôi đã hoàn thành luận văn Thạc sĩ Khoa học Ngữ Văn với đề tài: Truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp nhìn từ sự tiếp nhận của người đọc

Để thực hiện luận văn, ngoài sự cố gắng nỗ lực của chính bản thân, tôi đã nhận được sự giúp đỡ của Nhà trường, của các thầy cô giáo, của bạn bè đồng nghiệp và gia đình.

Tôi xin được bày tỏ sự kính trọng và lòng biết ơn sâu sắc đến PGS.TS Trương Đăng Dung - người thầy đã tận tình hướng dẫn chỉ bảo để tôi thực hiện thành công luận văn này.

Tôi xin chân thành cảm ơn Ban giám hiệu, Khoa sau đại học, các thầy cô khoa Ngữ văn trong trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên đã tạo điều kiện thuận lợi cho tôi trong suốt quá trình học tập và nghiên cứu.

Cảm ơn gia đình, bạn bè, đồng nghiệp và tập thể lớp Cao học k24 Bắc Kạn đã động viên, chia sẻ và giúp đỡ tôi trong quá trình học tập và thực hiện đề tài.

Thái Nguyên, ngày 20 tháng 4 năm 2018

TÁC GIẢ LUẬN VĂN

NÔNG THỊ GIANG

MỤC LỤC

Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn	ii
Mục lục	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề nghiên cứu	2
3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu.....	7
4. Đối tượng, phạm vi nghiên cứu	8
5. Phương pháp nghiên cứu	8
6. Đóng góp của luận văn	8
7. Bố cục của luận văn	9
Chương 1: PHƯƠNG THỨC TỒN TẠI CỦA TÁC PHẨM VĂN HỌC NHÌN TỪ LÍ THUYẾT TIẾP NHẬN	10
1.1. Từ văn bản đến tác phẩm văn học	10
1.1.1. Bản chất của ngôn ngữ.....	10
1.1.2. Bản chất của văn bản văn học trong quan hệ với người đọc	19
1.2. Đọc là sự cụ thể hóa văn bản	24
1.2.1. Vai trò tầm đón đợi của chủ thể tiếp nhận.....	24
1.2.2. Sự thỏa thuận giữa văn bản và người đọc.....	26
Chương 2: QUÁ TRÌNH TIẾP NHẬN TRUYỆN NGẮN NGUYỄN HUY THIỆP	28
2.1. Sự xuất hiện sáng tác của Nguyễn Huy Thiệp trong thời kì văn học đổi mới.....	28
2.1.1. Đặc điểm văn học thời kì đổi mới	28
2.1.2. Sáng tác của Nguyễn Huy Thiệp	33
2.2. Các xu hướng tiếp nhận sáng tác Nguyễn Huy Thiệp	46
2.2.1. Xu hướng tán thành ủng hộ	47
2.2.2. Xu hướng lên án chê bai	58

Chương 3: NGUYÊN NHÂN CỦA NHỮNG GIỚI HẠN TRONG VIỆC TIẾP NHẬN TRUYỆN NGẮN NGUYỄN HUY THIỆP	70
3.1. Giới hạn của cộng đồng diễn giải	70
3.1.1. Chuẩn thẩm mỹ truyền thống	72
3.1.2. Chuẩn thẩm mỹ mới	75
3.2. Giới hạn của chủ thể tiếp nhận	76
3.2.1. Cách nhìn mới về thực tại	76
3.2.2. Những thủ pháp nghệ thuật mới	81
KẾT LUẬN	94
TÀI LIỆU THAM KHẢO	98

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Lí thuyết tiếp nhận đã được các nhà lí luận nghiên cứu nhiều vào những năm đầu thế kỉ XX. Trong đó vấn đề nhà văn, văn bản, người đọc trở thành mối quan tâm cơ bản của lí thuyết tiếp nhận. Nếu lí luận văn học tiền hiện đại đề cao vai trò của nhà văn, xem nhà văn là một bến bờ quan trọng để hiểu tác phẩm thì tư duy lí luận văn học hiện đại và hậu hiện đại lại rất coi trọng vai trò chủ thể tiếp nhận xem người đọc là đồng sáng tạo với nhà văn. Theo đó tác phẩm văn học có phương thức tồn tại thông qua người đọc. Như vậy khi nhà văn viết xong một văn bản in thành sách, đó mới chỉ là điều kiện tiên quyết. Để trở thành tác phẩm phải có hành động đọc của chủ thể tiếp nhận. Nghĩa là với lớp lớp câu chữ phi vật thể ẩn chứa nhiều nghĩa khác nhau luôn biến động và không thể khoanh vùng, văn bản văn học như là mề cung của sự tạo nghĩa không ngừng thông qua người đọc. Đây là vấn đề quan trọng khi chúng ta nhìn nhận giá trị của một tác phẩm văn học. Nó cho thấy từ văn bản đến tác phẩm văn học là một quá trình tạo nghĩa không ngừng. Và việc đọc một văn bản văn học luôn luôn mở ra những khả năng và giới hạn của sự tiếp nhận văn học. Do đó không thể có một ý kiến nào của người đọc là duy nhất đúng. Khi nghiên cứu một hiện tượng tiếp nhận văn học nào đó, chúng ta sẽ nhận ra những nguyên nhân giới hạn của cộng đồng diễn giải đã chi phối như thế nào đến hoạt động tiếp nhận của mỗi thành viên cộng đồng ấy. Đây cũng là lí do chúng tôi vận dụng tri thức lí thuyết tiếp nhận để nghiên cứu sự phản hồi của người đọc về một hiện tượng văn học phức tạp của thời kì đổi mới. Đó là hiện tượng Nguyễn Huy Thiệp với những truyện ngắn độc đáo của ông.

1.2. Từ sau 75, văn học Việt Nam thực sự chuyên biến sâu sắc và toàn diện - văn học bước vào thời kì đổi mới sôi nổi, mạnh mẽ mở ra nhiều thành tựu và triển vọng. Văn học nhìn thẳng vào sự thật, những vấn đề đạo đức thế sự được các nhà văn đặc biệt quan tâm. Vì thế mà người đọc được đón nhận nhiều tác phẩm văn học mang hơi hướng hoàn toàn mới mẻ cả về nội dung lẫn hình thức. Văn học đổi mới xuất hiện nhiều tài năng với những tên tuổi Nguyễn Minh Châu, Nguyễn Huy Thiệp, Phạm Thị Hoài, Bảo Ninh, Tạ Duy Anh, Nguyễn Bình Phương... Các cây bút đó đã góp phần làm thay đổi diện mạo văn học, tạo được sức hấp dẫn cho văn xuôi Việt Nam.

Trong số đó, nhà văn Nguyễn Huy Thiệp nổi lên trở thành một hiện tượng lạ của văn học thời kì này. Các truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp đã gây ra hiệu ứng tiếp nhận khác nhau cho người đọc và làm xôn xao cả làng bút văn. Bởi lẽ khi tiếp nhận tác phẩm của Nguyễn Huy Thiệp, giới phê bình nghiên cứu và độc giả chú ý nhiều tới quan niệm và cách thể hiện rất riêng của nhà văn. Và có lẽ từ thời của Vũ Trọng Phụng đến nay, Nguyễn Huy Thiệp trở thành người lập kỉ lục có nhiều bài viết bàn cãi nhất về sáng tác của mình. Qua tìm hiểu các bài viết, công trình nghiên cứu truyện ngắn Nguyễn Huy Thiệp, chúng tôi nhận thấy người đọc đã dùng những hệ qui chiếu khác nhau để tiếp nhận truyện ngắn Nguyễn Huy Thiệp. Có ý kiến chỉ đánh giá qua một vài truyện ngắn đơn lẻ hoặc một vài phương diện nghệ thuật truyện ngắn của nhà văn. Có ý kiến chỉ nhìn nhận "hiện tượng Nguyễn Huy Thiệp" ở phương diện giới thiệu nhà văn - tác phẩm. Có thể thấy xuất phát từ cách tiếp cận khác nhau nên các ý kiến của bạn đọc đánh giá về truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp cũng khác nhau: người khen hết lời, người chê tột bậc. Bởi vậy, chọn đề tài "**Truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp nhìn từ sự tiếp nhận của người đọc**", chúng tôi muốn dựa trên cơ sở những lí thuyết tiếp nhận để soi sáng hiện tượng tiếp nhận Nguyễn Huy Thiệp. Từ đó góp phần nhận thức về bản chất của tác phẩm văn học và để hiểu hơn nguyên nhân thăng trầm của những giá trị văn học trong qua trình lịch sử.

1.3. Mặt khác là một giáo viên đang trực tiếp giảng dạy chúng tôi nhận thức được về tầm quan trọng của vấn đề chủ thể tiếp nhận. Đó chính là đối tượng học sinh mà chúng tôi hướng tới. Với việc thực hiện đề tài này, chúng tôi sẽ có cơ hội học tập, bổ sung và làm đầy đặn thêm kiến thức. Đồng thời chúng tôi được vận dụng những tri thức lí thuyết tiếp nhận vào việc đổi mới phương pháp dạy học, ứng dụng vào việc diễn giải văn bản văn học trong nhà trường giúp học sinh nhận thức đúng hơn bản chất của các giá trị văn học. Đó là những lí do để chúng tôi lựa chọn đề tài "**Truyện ngắn của Nguyễn Huy Thiệp nhìn từ sự tiếp nhận của người đọc**".

2. Lịch sử vấn đề nghiên cứu

2.1. Tình hình nghiên cứu lí thuyết tiếp nhận

Thế kỉ XX là thế kỉ của những thành tựu mang tính chất bước ngoặt của tư duy lí thuyết văn học hiện đại. Trên thế giới, Lí luận văn học ngày càng được giảng dạy như một môn độc lập có đối tượng và phương pháp nghiên cứu riêng. Ngày càng có nhiều công trình lí luận văn học nghiên cứu những vấn đề có tính phổ quát trên cơ sở tiếp cận những quy luật văn chương. Lý thuyết Tiếp nhận văn học hình thành ở

những năm 60 của thế kỉ XX với trung tâm là Đại học Konstanz ở CHLB Đức. Vấn đề người đọc trong lí thuyết tiếp nhận gắn liền với tên tuổi của hai nhà nghiên cứu người Đức Hans Robert Jauss và Wolfgang Iser. Các công trình lý luận của hai ông và những người kế tục đường hướng này đã tạo lập một trường phái mới trong nghiên cứu văn học: trường phái Konstanz (Đức). Sự đóng góp của hai ông và những người kế tục làm cho “... từ ngữ Konstanz đã trở thành một thuật ngữ, một khái niệm trong thế giới hàn lâm học viện nói chung, trở thành một trường phái khoa học, lý luận văn học nổi tiếng”. Các bài giảng của Hans Rober Jauss sau này được chỉnh sửa và viết thành cuốn chuyên luận *"Lịch sử văn học như là sự khiêu khích đối với khoa học văn học"* và được nhà nghiên cứu PGS.TS Trương Đăng Dung giới thiệu và dịch ra tiếng Việt, in trong cuốn *"Tác phẩm văn học như là quá trình"*, NXB Khoa học xã hội, Hà Nội 2004. Theo nhà nghiên cứu: *tác phẩm văn học không phải là một sản phẩm cố định mà là một quá trình thông qua người đọc. Khi nhà văn viết xong văn bản in thành sách thì số phận văn bản tùy thuộc vào người đọc.* Như vậy lần đầu tiên ta thấy lí luận văn học quan tâm tới người đọc - chủ thể tiếp nhận có vai trò quan trọng đối với sự tồn tại của tác phẩm văn chương. Ông cho rằng có văn bản nhưng chưa thành tác phẩm. Để có tác phẩm cần hành động đọc, hành động cụ thể hóa văn bản của chủ thể tiếp nhận. Còn giáo sư người Ý: Umberto Eco có công trình *"Tác phẩm mở"* nói về phẩm chất văn bản văn học: *đó là văn bản văn học có tính chất mở.* Vì vậy tiếp nhận văn học cần một người đọc lí tưởng để tiếp nhận và điều chỉnh. Về sau, từ phương diện tiếp cận tác phẩm văn học, Derrida cũng cho rằng *"Văn bản văn học không khép kín, nghĩa của nó không bị trói buộc, bằng sự giúp đỡ của tác giả hay là sự liên quan với hiện thực, văn bản văn học luôn mở, nó cần được bổ sung và tạo khả năng bổ sung"* [16, tr.7]. Sau này nhà lí luận Paul de Man cho rằng *"đọc đúng văn bản là đọc sai văn bản"*. Điều này cho phép người đọc thả sức tưởng tượng khi đến với tác phẩm văn học bởi mỗi người đọc có những tầm đón đợi khác nhau. Như vậy mĩ học tiếp nhận đã cho thấy ý nghĩa của văn bản ngày càng phong phú đa dạng chính là nhờ người đọc.

Chung với xu hướng đó, ở Việt Nam, các nhà nghiên cứu đã quan tâm đến lí thuyết này và bắt đầu đề xuất hướng tiếp cận văn học từ khoảng những năm 70 của thế kỉ XX với sự đóng góp của GS.TS Nguyễn Văn Hạnh, Huỳnh Phan Anh. Tiếp đó đến nay, các nhà nghiên cứu đã ý thức được tầm quan trọng của lí thuyết tiếp nhận, đã nắm bắt được những vấn đề cốt lõi. Khi nghiên cứu về tiếp nhận văn học, nhiều

tác giả đã đánh giá về vai trò của chủ thể tiếp nhận. Huỳnh Phan Anh trong tiểu luận phê bình "Đi tìm tác phẩm văn chương" đã viết " *Người đọc không chỉ là kẻ thưởng ngoạn, không chỉ làm công việc ngợi ca, người đọc còn là kẻ sáng tạo vô danh...*". Vấn đề tiếp nhận văn học cũng được quan tâm nhiều hơn ở thập niên 90, tác giả Nguyễn Thanh Hùng với bài viết "*Trao đổi thêm về tiếp nhận văn học*" [1.31] Nguyễn Lai với Tiếp nhận văn học - một số vấn đề thời sự [1.34]. Hai bài viết đã đặt ra vấn đề tiếp nhận như một cơ chế tâm lí diễn ra trong người đọc. Đến năm 1991 trong cuốn "Văn học nghệ thuật và sự tiếp nhận" [6], Nguyễn Văn Dân đã đưa ra bàn về vấn đề chủ thể tiếp nhận theo quan điểm của H.R Jauss. Năm 1993, Đỗ Đức Hiểu cũng bàn đến việc đọc của chủ thể tiếp nhận "*Đọc trước hết là phát hiện trong văn bản và từ văn bản một thế giới khác, những con người khác. Người đọc sống trong thế giới tưởng tượng của mình những kỉ niệm kí ức khát vọng riêng*" [30]. Riêng nhà nghiên cứu GS. TS Trần Đình Sử đã có nhiều công trình nghiên cứu về lí thuyết tiếp nhận. Trong chuyên đề "*Văn bản văn học và đọc hiểu văn học*", GS. TS Trần Đình Sử đã lí giải "*Ý nghĩa của văn bản không nằm ngoài sự đọc của người đọc do đó để hiểu quá trình sinh nghĩa của văn bản cần phải nghiên cứu thực chất của hoạt động đọc văn*". Cũng theo ông thì nhận thức chung về sự đọc: đọc là giải thích, giải mã, đọc là khai thông nối liền giữa người đọc và tác giả, đọc là viết lại, đọc là kiến tạo, trò chơi, là giải cấu trúc, đọc là phát hiện ra giá trị, là đối thoại giao lưu với văn bản và đọc còn là đọc nhầm...Như vậy đọc là hành trình đi tìm nghĩa.... Và còn có rất nhiều công trình nghiên cứu khác của các giáo sư khác như Phương Lựu, Nguyễn Văn Hạnh, Hà Minh Đức. Tuy nhiên có thể khẳng định rằng người có thành tích nhất trong việc giới thiệu lí thuyết tiếp nhận phải là PGS.TS Trương Đăng Dung. Là người được đào tạo chính quy ở nước ngoài về, lại là người tâm huyết với lí luận PGS.TS Trương Đăng Dung đã nghiên cứu rất khoa học và hệ thống về lí thuyết tiếp nhận. Trong "*Tác phẩm văn học nhìn từ lí thuyết tiếp nhận*", với góc độ tiếp cận từ mỹ học và triết học, ông đã chỉ ra tác phẩm văn học là văn bản. Bởi vậy cần phải có sự đọc của chủ thể tiếp nhận thì văn bản mới thành tác phẩm. Người đọc bằng kinh nghiệm sống và kinh nghiệm thẩm mỹ của mình sẽ tự lấp đầy những khoảng trống và khoảng trắng....để xây dựng cho mình một tác phẩm văn học đích thực. Nhưng người đọc còn bị lệ thuộc vào những quy ước văn hóa chung của cộng đồng diễn giải. Và như vậy, đọc là quá trình tạo nghĩa. Ở tạp chí văn học số 11/1995, trong bài viết "*Từ văn bản đến tác phẩm văn học và giá trị thẩm mỹ*", ông chỉ ra "*cùng một tác phẩm mà có*